

УДК 129+2-187.3]:004

DOI: 10.31673/2786-7412.2023.023442

**Ольга ДОБРОДУМ**

доктор філософських наук, професор,  
професор кафедри журналістики та реклами  
Державного торговельно-економічного університету, м. Київ  
ORCID ID: 0000-0001-7651-4946  
e-mail: dobrodum.olga@gmail.com

**Olga DOBRODUM**

D.Sc. in Philosophy, Prof. Department of Journalism and Advertising,  
State University of Trade and Economics, Kyiv  
ORCID ID: 0000-0001-7651-4946  
e-mail: dobrodum.olga@gmail.com

**Едуард МАРТИНЮК**

кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології,  
мистецтвознавства та філософії культури гуманітарного факультету  
Національного університету «Одеська політехніка», м. Одеса  
ORCID ID: 0000-0001-5904-2721  
e-mail: eduardmartinuk@ukr.net

**Eduard MARTINUK**

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Cultural  
Studies, Art History and Philosophy of Culture, Faculty of Humanities, National  
University «Odesa Polytechnic», Odesa  
ORCID ID: 0000-0001-5904-2721  
e-mail: eduardmartinuk@ukr.net

**ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ РЕФЛЕКСІЇ ПЕРСПЕКТИВ БЕЗСМЕРТЯ  
У ГУМАНІТАРНІЙ ТРАДИЦІЇ**

**EXISTENTIAL REFLECTIONS OF THE PERSPECTIVE OF IMMORTALITY  
IN THE HUMANITARIAN TRADITION**

Наукова проблема смерті й безсмертя традиційно знаходиться в центрі уваги дослідників і є нескінченно важливою, яка знову і знову актуалізується в працях футурологів. Трансгуманізм іноді навіть називають «релігією XXI століття» – у хід ідуть біохакінг, генетичні експерименти і навіть цифрове безсмертя. Мета статті полягає у дослідженні філософського аспекту досягнення безсмертя. Серед методів дослідження: проблемно-хронологічний і міждисциплінарного синтезу, контент-аналіз та метод включеного спостереження, історико-компаративний і віртуальної антропології. Згідно з сучасними уявленнями, людина є такою, якою вона є, і за допомогою сучасних біомедичних, інфокомунікаційних та інших технологій може продовжити своє існування фактично до нескінченності. Трансплантація та клонування, біоінженерія і кіборгізація, протезування та перенесення на електронні засоби функцій головного мозку відкривають перспективи практичного безсмертя.

**Ключові слова:** людина, смерть, безсмертя, філософський аспект, трансгуманізм, постгуманізм, киборгізація.

*The scientific problem of death and immortality is traditionally in the center of attention of researchers and is infinitely important, which is updated again and again in the works of futurologists. Transhumanism is sometimes even called the «religion of the XXI century» – biohacking, genetic experiments and even digital immortality are in progress. The purpose of the article: to explore the philosophical aspect of achieving immortality. Among the research methods: problem-chronological and interdisciplinary synthesis, content analysis and the method of included observation, historical-comparative and virtual anthropology. According to modern ideas, a person is what he is, and with the help of modern biomedical, information and communication technologies, he can continue his existence virtually indefinitely. Transplantation and cloning, bioingeneria and ciborgization, prosthetics and the transfer of brain functions to electronic means open the prospects of practical immortality.*

**Key words:** *personality, death, immortality, philosophical aspect, transhumanism, posthumanism, cyborgization.*

**Постановка проблеми.** Компендіум екзистенціальних питань, актуалізованих в Україні, очевидно модифікуються завдяки російсько-українській війні та пандемії COVID-19. Війна значною мірою вплинула на релігієзнавство гуманітарну науку, кинувши її з вогню та в полум'я, оскільки виклик спочатку ковіду, а потім війни значною мірою мультиплікував, на наш погляд, біфуркаційні виклики українського суспільства загалом, соціальної та гуманітарної науки зокрема

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Наукова проблема смерті і безсмертя традиційно знаходиться в центрі уваги дослідників і є нескінченно важливою, яка є перманентно актуалізованою в працях футурологів. Ця тематика розроблялася у творах космістів та ноосферологів (ноогеніків) (М. Федоров, К. Ціолковський, В. Вернадський, О. Чижевський, Е. Леруа, Т. де Шарден, М. Моїсєєв та ін.), футурологів (М. Маклюєн, Р. Курцвейл, А. Болонкін, Я. Пірсон, К. Уорвік, І. Бесстужев-Лада та ін.). Видається важливим відзначити, що дана тематика є значною мірою мультидисциплінарною та міжпарадигмальною в руслі сучасного етапу постнекласичних наукових досліджень: у ній присутні аспекти філософський та релігієзнавчий, політичний і економічний, соціокультурний та технологічний тощо.

**Мета статті:** дослідити філософський аспект досягнення безсмертя Серед методів дослідження: проблемно-хронологічний та міждисциплінарний синтез, контент-аналіз та метод включеного спостереження, історично-компаративний та віртуальної антропології.

**Виклад основного матеріалу.** В даний період інтенсифікації впливу інформаційних технологій на соціальне життя ми зважили за доцільне простежити дискурс щодо антропологічної ролі інформаційних технологій у моделюванні сценаріїв досягнення безсмертя в процесі формування «нової» людини (боголюдина, неоллюдина, трансллюдина, біокібер-людина, – людина-кіборг, віртуальна, електронна, квантова, модифікована людина, Е-людина (О. Болонкін), еНОМО (О. Наріньяні), Номо immortalis – людина безсмертна (І. Вішев) тощо), розглянути відносно нову для філософії та релігієзнавства тематику віртуального

безсмертя у ситуації, коли в деяких інтерпретаціях Інтернет постає певним прообразом ноосфери.

Загалом кажучи, проблематика безсмертя має дуже солідну та стійку міжнародну та українську історіографічну традицію [1–3]. Трансгуманізм іноді навіть називають «релігією XXI століття» – у хід ідуть біоакінг, генетичні експерименти і навіть цифрове безсмертя.

Аксіоматично, людство мріяло про безсмертя з моменту усвідомлення смертності людини, осмислення свого буття і самоідентифікації у ньому, на відміну інших живих істот. Смерть традиційно мислилася як продовження того способу життя, який людина вела Землі. Слушно згадати про правила прийняття смерті та її ритуали – всі вони повинні допомогти людині в її потойбічному існуванні: від драхм у роті небіжчика для перевізника через річку Стікс аж до Книги Мертвих у Давньому Єгипті. Ймовірно, саме у представника *homo sapiens* виникає уявлення про потойбічне існування, що еволюціонувало з розвитком суспільства.

З філософсько-антропологічної точки зору, найбільш поширені варіанти потойбіччя на сьогоднішній день – уявлення християн і мусульман, буддистів та індуїстів, конфуціанців і представників інших релігій, конфесій, деномінацій. При всій своїй схожості та різноманітності існують принципово схожі моменти – поділ людського життя на до і після смерті, незважаючи на те, що по-різному вирішується питання про потойбічне існування, починаючи від передвизначення, свободи волі чи карми. Повсюдно поширеними є уявлення про те, що всередині людини є щось, іменоване в більшості сучасних релігій душею – загалом кажучи, мовиться про коротке її земне перебування та вічне позаземне існування.

Всі ці уявлення модифікувалися з часом досить кардинальним чином при тому, що вони залишаються так само актуальними в сучасну епоху для багатьох віруючих. В епоху нинішніх цифрових технологій з уявленнями про смерть відбувається такий самий переворот, який відбувся в епоху саморефлексії та усвідомлення свого земного кінця у осьовий час.

З біотехнологічної точки зору, вже зараз можна практично створити двійника людини. Оскільки ця наукова проблема набула міжнародного характеру, важливо зазначити, що існує цілий комплекс міжнародно-правових документів, які стосуються цієї сфери, які традиційно позитивно ставляться до терапевтичного клонування, хоча розробка клонування людських організмів заборонена практично у всіх країнах світу.

Як стверджують самі автори трансгуманізму, відбудеться новий осьовий час – момент, коли людство насправді зможе досягти безсмертного стану та подолати пута тілесності. До того ж, з біоетичної точки зору, ми не можемо на свідомість кіборга проектувати проблеми, які виникли після першого осьового часу. Адже ми наперед бачимо у майбутній людині саме те, що хвилює нас тут і зараз [4].

Людська нерівність – одна із ключових проблем сучасного світу: періодичні фінансові кризи, пандемія Covid-19, як і теперішня повномасштабна агресія військ Росії проти України, нерідко призводять до посилення поляризації миру та диференціації статків. Тобто існує припущення, згідно з яким безсмертні люди будуть відтворювати всі негативні риси сучасного світу, тож у цьому сенсі алібізація безсмертя є проблематичною, і теоретичні погляди консервативних критиків явищ постгуманізму і трансгуманізму можуть переважати [5].

Сучасне антагоністичне суспільство, будучи технічним, потенційно готове до того, щоб перманентно прагнути продовження людського життя, проте воно виявилось не готове до того, щоб подолати нинішні бар'єри між людьми. Для сучасного світового співтовариства на його стадії розвитку, на наш погляд, мета обезсмертити людину є малодосяжною.

В даному випадку ми виходитимемо з того факту, що в прагненні визначити антропологічний образ людини майбутнього науковий світ дедалі ширше оперує поняттями: трансгуманізм, Е-цивілізація, нетократія, дигіталізація, кіборгізація, секвенування – розшифровка геному кожної людини, uploading та downloading – технології зчитування особистості та перенесення її з біологічної на комп'ютерну матрицю; сеттлеретика (англ. settler – переселенець) – наука про переселення особистості, іммутологія – наука про безсмертя (І. Вішев), ювенологія (лат. Juvenis – молодий) – наука про способи збереження та повернення молодості, геронтологія – наука про старіння живих істот, сингулярність – зумовлена точка в майбутньому, коли завдяки нанотехнології, біотехнології та штучному інтелекту виникне розум із набагато вищим рівнем швидкодії та новою якістю мислення тощо.

Засоби, які трансгуманісти збираються використовувати для перетворення людей на постлюдей: молекулярна нанотехнологія, гена інженерія, штучний інтелект, нейроінтерфейс, програми для управління інформацією, комп'ютери, когнітивні технології, теломірна терапія, використання стовбурових клітин, перспективи, що відкриваються з розшифровкою генома людини, пси-зв'язок, репарація ДНК, вплив на ювенільні гени тощо.

Вічне життя – вічна мрія людства ще з середньовіччя, коли виникає ідея чудового еліксиру безсмертя: всім відомі твори К. Чапека та багатьох інших авторів, хоча слід відзначити невдале закінчення різноманітних спроб знайти варіації еліксиру безсмертя та філософського каменю. На цьому етапі суспільного розвитку важко переоцінити біоетичні проблеми нових репродуктивних технологій, пренатальної (допологової) діагностики, абортів, контрацепції, експериментів на людині та тваринах, медичної генетики, трансплантації органів та тканин, донорства, реанімаційних методик, евтаназії, забезпечення прав пацієнтів, поінформованої добровільної згоди, клонування, стовбурових клітин, проведення клінічних випробувань, сурогатного материнства тощо.

**Висновки.** Електронні технології ставлять проблему безсмертя на принципово інші позиції: так, втрачається уявлення про наявність двійників людини, душі, карми та інших атрибутів прийняття своєї смерті. Згідно з сучасними уявленнями, людина є такою, якою вона є, і за допомогою сучасних біомедичних, інфокомунікаційних та інших технологій може продовжити своє існування фактично до нескінченності. Трансплантація та клонування, протезування та перенесення на електронні засоби функцій головного мозку відкривають перспективи практичного безсмертя.

Як бачимо, кореляція деяких ідей футурологів, які розробляють інноваційну тематику віртуального безсмертя, з філософськими і релігійними побудовами можлива. Тематика кіборгізації, роботизації, штучного інтелекту у філософському та релігієзнавчому осмисленні потребує подальших досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Beglin D. Should I choose to never die? Williams, boredom, and the significance of mortality. *Philosophical Studies*, 2017. № 174 (8). P. 2009–2028.
2. Benatar D. *The human predicament: A candid guide to life's biggest questions*. New York: Oxford University Press, 2017.
3. Holdier A.G. The agony of the infinite: heaven as phenomenological hell. In Simon Cushing (ed.). *Heaven and philosophy*. Lanham, MD : Lexington Press, 2017. P. 119–136.
4. Dobrodum O., Kyvliuk O. Transhumanism and Posthumanism : Reflection of the Human Civilization Future. *Philosophy and Cosmology*, 2021. Vol. 26. P. 77–89.
5. Мартинюк Е. Актуалізація есхатології (гносеологічний аспект). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Історія. Філософія. Політологія*, 2011. Вип. 2. С. 64–70.

REFERENCES

1. Beglin, D. (2017), *Should I choose to never die? Williams, boredom, and the significance of mortality*, *Philosophical Studies*, 174(8), P. 2009–2028.
2. Benatar, D. (2017), *The human predicament: A candid guide to life's biggest questions*, New York: Oxford University Press.
3. Holdier, A.G. (2017), The agony of the infinite: heaven as phenomenological hell, In Simon Cushing (ed.), *Heaven and philosophy*, P. 119-136, Lanham, MD: Lexington Press.
4. Dobrodum, O., Kyvliuk, O. (2021), *Transhumanism and Posthumanism: Reflection of the Human Civilization Future*, *Philosophy and Cosmology*, vol. 26, P. 77–89.
5. Martynyuk, E. (2011), *Actualization of eschatology (epistemological aspect)*, *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University, History, Philosophy, Politology*, vol. 2, P. 64–70.